

ВОВЕД

На излезот од живописната клисура на реката Треска, на нејзиниот лев брег, скриена меѓу стрмните и високи карпи, векови висхитува со својата убавина малата манастирска црква посветена на Христовиот апостол Андреа Првопозван.

ЗА ЦРКВАТА

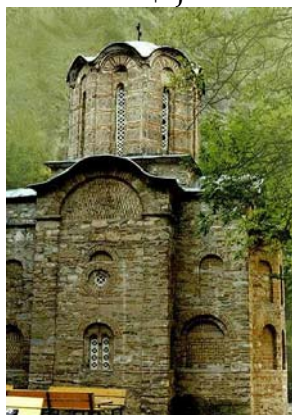
Црквата со лични средства на својот дел од кралството ја подигнал принцот Андреаш и брат на кралот Марко, како што е запишано во натписот над западната влезна врата од внатрешната страна на црквата завршена во 1389 година. Нејзиниот ктитор богато ја дарувал својата заветнина за што издал повелба, чиј текст е испишан и тече во фриз низ целата внатрешност на црквата почнувајќи од олтарната апсида точно над нишата од ѓакониконот и завршува пак во олтарот токму над нишата во проскомидијата. Истиот текст во два фриза продолжува да тече паралелно по фасадата на црквата и тоа под долните слепи прозорци и над нишите и овие прозорци. Во него се споменуваат сите села и имоти кои Андреаш ги ставил на располагање на манастирот. Еден дрг натпис на нишата во проскомидијата ги соопштува имињата на сликарите кои го живописале овој хран – митрополитот Јован зограф и Григорие монах. Освен нив овде и во допишаниот ред и половина во натписот од влезната врата се оддава почит за трудот на Калест Кирил монах и братијата што исто така вложиле труд и средства за подигање на црквата.

Поради местоположбата оваа црква го зачувала својот првобитен изглед. Оштетувањата на фреските настанале од влагата и натрупаната калфицирана сол, заради што се извршени конзерваторски и интервенции 1972/73 и 1993 година.

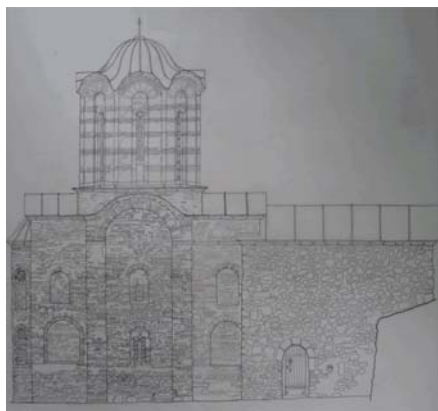
ИЗГЛЕД

Црквата св. Андреа е мала по димензии градба и претставува комбинација на издолжен триконхос одвнатре и слободен крст однадвор. Северната и јужната конха всушност се апсиди што ја имаат намената на певници, а третата конха е олтарна апсида која од внатре е троделна со ѓакониконот и проскомидијата, а однадвор е петострана. Над средниот дел се издига купола на висок тамбур. На западната страна на црквата кон средината на XVI век и е досидан нартекс со

правоаголна основа, кој според натписот во него е живописан 1559 година.

Фасадата на црквата е раздвижена со многубројни ниши, правоаголни или полукружни, со пиластри и ниши на кат ритмички распоредени. Прозорците се малубројни на ѕидот има само три бифори, на секоја конха по еден, а тамбурот на куполата има осум долги прозорци меѓу себе разделени со полукружни камени столбчиња на чии врвови се потпираат архиволти поврзани меѓу себе. Триконхалната основа и двете зони во обработка на фасадата зборуваат дека заветнината на Андреаш е подигната на концепцијата на оние сфаќања на архитектурата на кои се гради моравскиот стил.

Градењето на црквата е изведено со камен и тули, меѓу кои има и керамо – декорација со многу разновидни мотиви, особено забележливи во нишите. Со тули се изведени архиволтите на лажните калкани, нишите, тимпаноните на нишите со внимателно редување на тулите во вид на шаховски полиња, опашка на ластовица итн. Главниот венец кој тече околу црквата составен е од тенки плочки и еден длабок трохилус. Фасадата била боена. Зачувани се фрагменти од цртежи и делови од натписот со текстот од повелбата (хрисовул) што принцот Андреаш ја издал во врска со дарувањето на својата заветнина изведен со црвени букви во два фриза. Фасадата на нартексот нема никакви расчленувања, засводен е со полукружен свод.

ЖИВОПИС

Живописот во оваа црква е изведен во 1389 година од сликарите митрополитот Јован зограф и Григорие монах, а учествувал и монахот Калест Кирил. Во црквата св. Андреа поради нејзините мали димензии архитектонски склоп на градбата не можеле да се насликаат многу фрески, затоа изборот е стеснет на два циклуса и поединечно добро одбрани фиури.

Живописот е изведен на три зони. До висината на нишата во апсидата на црквата е исполнета со геометриски шари со чисто декоративен карактер. Во првата зона се фигурите на светителите, а над неа во втората зона тече фриз од попросја на светци и маченици. Во третата зона се сцените од двата илустрирани циклуси Страдањата Христови и Големите празници. Во пандантифите се насликани св. Евангелисти со своите атрибути, меѓу прозорците во кубето се пророците, а во

темето на кубето е Христос Седржител (Пантократор). Особено се импресивни светите војници насликани од двете страни на влезот на црквата во полна воена опрема. Во овој мал ансамбл неколку фрески заземаат значајно место во историјата на уметноста, а тоа се: Тајната вечера, (Сл.39) Молитва во маслиновата гора, Миене на нозете и Симнување од крстот, во кои главниот сликар митрополитот Јован зограф експериментирајќи го изразил во потполност својот уметнички талент сакајќи да претстави композиција во простор а не во рамнина, иако уште не ги познава законите на перспективата.

Во композицијата “Миене на нозете” се обидува да стори илузија на длабочина преку разни ставови при облекување на чевли, во “Молитвата во Маслиновата гора” повторно создава илузија на длабочина во просторот – апостолите спијат наредени во три реда еден над друг, еден спие седејќи, друг се распрострел по целата своја должина, трет ја втурнал главата меѓу своите колена итн. За разлика од Марковата заветнина св. Димитрија, во црквата св. Андреа во фризит од попрсја свое место нашле и ликовите на великите српски оци св. Сава и Симеон Немања, но не е исклучен ни ликот на св. Климент Охридски, допојасно претставен во низата архиереи во главната олтарска апсида над композицијата Поклонение на Христос – жртва. Иако типолошки не е сосема издиференциран сепак е најблизок до физиономските карактеристики на охридскиот светител.

Во последните години на XIV век, во Македонија работ зографската работилница на браќата Јован и Макарие од с. Зрзе. Во оваа угледна работилница, била собрана група сликари, која неува монументален стил, кој се потпира на сликарството од втората половина на XIII век. Најистакнато сликарско име од добата на Марковото владеење секако е Јован зограф митрополит. Заедно со членовите на својата бројна сликарска работилница оставил значајни дела со кои влегува во секоја антологија на византиската уметност. За среќа како ретко кога во средниот век, за него и за личностите кои го опкружувале, останале многу бројни податоци испишани на фреските и иконите. Најпотполен текст е семејството на митрополитот Јован е испишан над јужната врата на фасадата на црквата Преображение во манастирот Зрзе кај Прилеп.

На оваа целина и припаѓал и монахот Григорие, кој му помагал на Јован во 1388/89 година, при живописувањето на манастирот св. Андреа на принцот Андреаш. А творечкиот опус на зографот Григорие монах е неразделна нишка со творештвото на митрополитот Јован зограф, нишка која на места се чини се вплетува во една, а на места има свој белег.

Иако запознаен со тековите на современите уметнички стремежи се смета дека

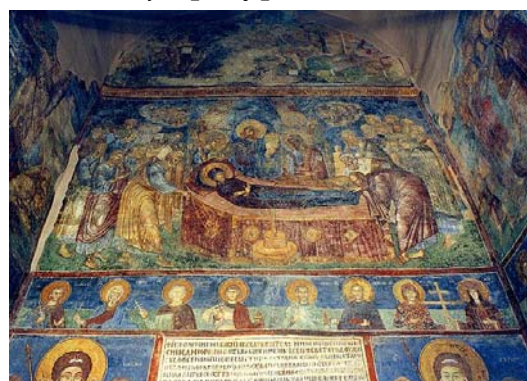
тој добил извесно ликовно образование во некој од византиските центри Цариград или Солун. Зогафот Јован по својот стил негувал извесен “историцизам”. Тој всушност се потпира на значително постарата уметничка традиција. Иконографски ги следи примерите на зрелата “ренесанса на Палеолозите”. Заради тоа не донесува исклучителности во областа на иконографијата и верските идеи. Стилски една компонента на неговото сликарство се ослонува на старата уметност. Главите на неговите светители потсетуваат на типовите од сликарството од втората половина на XIII век. Тој внесува монументални форми, го обновува духот на академското сликарство и го враќа интернационалниот карактер на уметноста во Македонија. Митрополитот Јован се враќа на класичниот тип ама останва верен на орнаменталната обработка на длаките напоени со сочен колорит, со внатрешен мир на силни луѓе кои знаат што сакаат. Ги оживува класичните идеали, строгата пропорција и волуменост, истакнувајќи го идеалот на убавите форми. Со особен интерес се задржува на проблемот на фигурите во просторот, имагинира илузија во просторот и длабочина во која се поставени фигурите и предметите. Уметникот прави разлика меѓу фигурите во прв план и фигурите во втор план. Тој бара и ставови кои и овозможуваат на фигурата да се третира прашањето на планови (Молитва во Маслиновата гора, Миенење на нозете итн.).

Во делата можат да се забележат извесни ракописни разлики во обработката на лицата на светителите. Помладите имаат светлосен акцент на најистакнатите делови на образите извлечени, радијално

распоредени со тенки линии, а оние постарите само по два – три дебели и кратки хоризонтално нанесени црти. Силните фигури на митрополитот Јован редовно се во одбрани ставови и движења, чие живо дејство со себе го повлекува изведувањето од статичност на целата композиција со тешка драперија и светло – темно. Своите современи сликарски сфаќања Јован ги изразил низ сликаната архитектура во позадината на сцената. Сликаната архитектура е богата со форми и со природен однос према фигурите со смели скратувања на светителските тела. Од повлечената архитектонска маса тргнува силна енергија, која станува израз на моќта на силните тела на овие речиси атлетски светители. Понекогаш во нив се внесува и некоја фигура како во сцената “Тајната вечера”, која има длабока теолошка смисла.

До црквата е досидана припратата кон средината на XVI век, таа има правоаголна основа и е засводена со полукружен свод. Живописот во припратата е изведен во 1559/60 година, според долгиот натпис испишан во форма на лента

над втората зона на источниот ѕид. Меѓу зачуваните сцени се Деизис, на западниот ѕид е Богородица на престол со два анѓела. Во втората зона на источниот ѕид се илустрирани две сцени од Богородичниот акатист и тоа 7 (седмиот) кондак и 8 (осмиот) икос. Попрсјето на св. Андреа се наоѓа во нишата над влезот во наосот, а во втората ниша над оваа е сцената Гората се приближува на Богородица. Овие фрески многу страдале, подобро се зачувани оние на источниот ѕид.

Најинтересна одлика на живописот во припратата на црквата св. Андреа е извесната монументалност која инаку не го карактеризира сликарството на XVI век. Тоа е само последица на желбата на нарачателите новио живопис да се усклади со оној во наосот, така што декорацијата на храмот да нема нескладност во форматот и општиот изглед. Мајсторите иако способни и талентирани не успеале ни од далеку да им се доближат на своите примери.